

Ліна Крившенко,
аспірантка Сумського державного
педагогічного університету ім. А.С.Макаренка

ЕВРИСТИЧНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ДІАЛОГ ЯК КОМПОНЕНТ ІННОВАЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Концепція Нової української школи а також стрімкі зміни, що відбуваються в суспільстві, потребують від сучасного педагога використання інноваційних моделей, технологій, форм і методів навчання, що ґрунтуються на співпраці між викладачем і студентом, учителем і учнем, суб'єкт-суб'єктній діалоговій взаємодії – активізують їх творчо-пізнавальну діяльність. Вітчизняна й зарубіжна педагогіка наголошує на доцільності застосування діалогу в навчанні, висвітлює певні особливості його застосування. Однак, і до сьогодні традиційна освіта залишається переважно монологічною, стверджуючи авторитарний характер освітнього процесу. Тому проблема організації навчання на засадах діалогу є досить актуальною.

Дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців доводять необхідність перетворення навчального процесу в діалог і розкривають сутність діалогічного типу навчання (М. Барбаліс, П. Фрейре, А. Король, А. Хуторської, А. Алексюк, Л. Бурман, Л. Вовк, І. Глазкова, Т. Довженко, М. Євтух, С. Золотухіна, О. Кондратюк, М. Лазарев, В. Лозова, В. Морозов, О. Савченко та ін.). Умови й вимоги щодо успішної організації діалогової взаємодії у процесі підготовки майбутніх фахівців висвітлено у працях сучасних науковців: О. Адаменка, В. Вихруща, В. Гриньової, В. Євдокимова, С. Золотухіної, В. Лозові, М. Лазарева, Н. Побірченко, І. Проценко, Т. Плохути та ін. У дослідженнях О. Волошенко, Н. Дудніченко, В. Загвязинського, І. Зязюна, Л. Мільто, С. Сисоевої розкриваються концептуальні положення професійної підготовки майбутнього вчителя до творчої діяльності. Проблемам підготовки майбутнього вчителя до комунікативної професійної діяльності присвячені наукові дослідження М. Васильєвої, М. Демидової, В. Каліш, М. Лазарева, І. Комарової, О. Кузьменко, В. Полторацької, І. Проценко й інших. Однак наявні лише окремі дослідження (А. Король, К. Лазарева, О. Кондратюк) щодо підготовки вчителя початкової школи до систематичного використання навчального діалогу в освітній діяльності.

На нашу думку, сучасний учитель початкових класів в умовах Нової української школи має бути здатним до проведення евристичного навчального діалогу, першоджерелом якого стала сократична бесіда. Діяльність, що організовувалася Сократом, орієнтувала учнів не на одержання відповідей (знань), а на вишукування й аналіз запитань (незнаного) і завжди приводила їх до створення освітніх продуктів. Такий дидактичний процес за своєю сутністю

протилежний розповсюдженому до сьогодні «вивченню відомих знань», що визнано його дослідниками (В. Андреев, Б. Коротяев, А. Хуторської).

У модернізацію освітніх процесів важливий внесок зробив П. Фрейре. У науковій роботі «Педагогіка пригноблених» він висвітлює дві освітні концепції: «накопичувальну» та «проблематизуючу». Автор вважає, що «накопичувальна» модель унеможливує розвиток творчого потенціалу і вчителя, і учня, перетворює їх на споживачів, трансляторів і зберігачів уже «готових» істин. В основу «проблематизуючої» освіти покладено діалогову взаємодію вчителя й учнів, співробітництво на теренах колективного пошуку й відкриття істини. Щоб навчати, учитель сам повинен стати допитливим. У процесі діалогу тільки допитливий педагог здатний розвивати природну допитливість школяра [2, с. 224]. Тому упровадження філософсько-педагогічних ідей Пауло Фрейре у систему вітчизняної освіти сприятиме переосмисленню перспектив перебудови сучасних освітніх процесів на засадах соціального партнерства, гуманістичного, особистісно зорієнтованого й компетентнісного підходів.

Н. Барбаліс, досліджуючи сучасні педагогічні віяння в американській школі, розглядає діалог як ключовий фактор навчання, що завдяки продуктивній співпраці суб'єктів навчання трансформує їх учіння з монологічно-відтворювального процесу у пізнавально-творчу, тобто *евристичну діяльність*. Щоб бути продуктивним і успішним, справжній діалог має будуватися на засадах взаєморозуміння, поваги і довіри між співрозмовниками, вимагаючи від них толерантності, відкритості, терпіння, самообмеження, здатності слухати і давати слово співрозмовнику [7]. Викликає особливий педагогічний інтерес обстоювання Н. Барбалісом евристичного діалогу в контексті метафори гри (game), використовуючи креативні можливості якої, дослідник робить акцент саме на процесі, а не на результаті. Таким чином, М. Барбаліс обстоює діалог як провідний чинник навчання, що перетворює його монологічний процес в інноваційну евристичну діяльність.

Різновидом сучасного діалогового навчання можна вважати спроби відродження сократичного діалогу в освітніх практиках американської та європейської освіти. Так, наприклад, американські науковці Р. Гарліков, Н. Сілаї стверджують, що сократівський метод допомагає студентам опанувати матеріалом більш оптимальним для них шляхом, а педагогу постійно самовдосконалюватися професійно, бо наслідуючи Сократа, він має бути «провідником» у веденні діалогу та досить культурною особистістю.

Отже, сократівський метод (діалог) є незамінним першоджерелом і компонентом інноваційного навчання, що перетворюється в пізнавально-творчий, евристичний процес.

Зважаючи на те, що сучасні ідеї співробітництва ґрунтуються на створенні комунікативного середовища у процесі пізнавально-творчої

діяльності шляхом ведення діалогу і дружньої дискусії на підвалинах інтерактивного навчання, на нашу думку, заслуговує на увагу авторська методика В. Серікова щодо створення діалогу в інтерактивному навчанні. Її суть полягає у впровадженні діалогічного спілкування й організації дружніх дискусій за певними етапами: діагностика готовності до діалогічної взаємодії; наявність запитань і проблем, що хвилюють учнів як пошук мотивів; перебудова навчального матеріалу в систему проблемно-евристичних запитань і завдань; прогнозування різних модифікацій розгортання діалогу; моделювання способів співпраці (спілкування) учасників дискусії, можливих ролей; гіпотетичне виявлення ситуацій діалогу, для яких важко передбачити поведінку його учасників [6].

Найважчий у наш час вітчизняний і зарубіжний досвід застосування інтерактивних технологій, доводить, що вони дають можливість студентам опанувати новими знаннями на більш доступному й оптимальному рівнях; правильно й доказово висловлювати свої думки й точки зору; наводити аргументи й дискусувати; з повагою слухати опонентів та сприймати альтернативні думки; збагачувати особистий соціальний досвід шляхом моделювання і вирішення різних життєвих ситуацій; у процесі групової діяльності налагоджувати конструктивну взаємодію з її членами; за допомогою діалогу уникати конфліктів та шукати компроміси; спільно вирішувати проблеми; здійснювати креативний підхід до опанування новими знаннями та аналізу навчального матеріалу; удосконалювати навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт [4].

О. Савченко розглядає навчальний діалог, що може відбуватися в групах чи колективно, як засіб організації співпраці, коли учні усвідомили навчальну мету як особистісно значущу. Заохочення різноманітних форм пізнавальної активності на уроках та спеціальне формування у дітей умінь запитувати й відповідати є обов'язковою передумовою, що найліпше сприяє підготовці учнів до навчального діалогу з учителем і однокласниками, без якої не може бути суб'єктивності учіння, діалогу «на рівних». Тому, на думку О.Савченко, діалог у навчально-виховному процесі виступає як важливим способом гуманізації навчання й освітнього середовища, так і засобом організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії [5, с. 152].

На методичній підготовці вчителя до організації навчального діалогу зосереджує увагу у своїх дослідженнях О. Кондратюк. Вона окреслює послідовність такої підготовки: визначення мети, змісту, місця діалогу в процесі навчальної діяльності на конкретному уроці; конструювання такої навчальної ситуації, в якій учні, спільно діючи, матимуть змогу «відкривати» для себе певний спосіб дії; вибір доцільної форми організації навчального діалогу; моделювання різних варіантів можливого перебігу обговорення [1, с. 9, 12].

Досліджуючи підготовку майбутнього вчителя до діалогової взаємодії

з молодшими школярами ми визначає учнівське запитання епіцентром успішного евристичного навчального діалогу та зосереджуємо увагу на тому, що в навчальному процесі робить запитання евристичними – навчальна ситуація, яка виникає лише за наступних умов: коли учень відчуває, що він спроможний розв'язати проблему; коли зміст ситуації викликає природний інтерес учня; коли в учня виникають запитання щодо розв'язання проблеми

Досліджуючи формування у молодших школярів умінь ставити запитання у процесі оволодіння описовими знаннями, К. Лазарева метою теоретичної підготовки до застосування евристичного діалогу визначає критичне освоєння педагогами основ теорії та практики евристичного навчання, вироблення особистісних переконань і наукових підходів до технології евристичного освоєння гуманітарних предметів у початковій школі. Метою практичної – опанування вчителями технологією навчання дітей запитальних умінь [3].

Таким чином, зарубіжна і вітчизняна педагогічна наука робить акцент на тому, що в основу сучасних освітніх процесів має бути покладено евристичний діалог, як незамінне першоджерело і компонент інноваційного навчання, що перетворює процес учіння в пізнавально-творчий, евристичний, спроможний формувати пізнавально-творчі якості особи, що вчиться. Саме діалог є провідним чинником навчання на засадах соціального партнерства, рівності, гуманістичного, особистісно зорієнтованого й компетентісного підходів, що є необхідними для успішної самореалізації особистості, націлює на постійне самовдосконалення як особистісних якостей, так і професійних умінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кондратюк О.М. Дидактичні умови організації навчального діалогу учнів 6-8-річного віку : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / О.М. Кондратюк. – Х., 2009. – 20с.
2. Лазарев М.О. Педагогічна творчість: навчальний посібник для студентів, магістрів, аспірантів педагогічного університету : 2-е видання, доповнене і перероблене. – Суми : ФОП Цьома С.П., 2016. – 294 с.
3. Лазарева К. С. Формування у молодших школярів умінь ставити запитання у процесі оволодіння описовими знаннями : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / К. С. Лазарева; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. - Х., 2013. - 20 с. - укр.
4. Пометун О.І., Комар О.А. Підготовка вчителів початкових класів: інтерактивні технології у ВНЗ. – Умань: РВЦ «Софія». – С.18-21.
5. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підручн. / О.Я. Савченко. – К. : Грамота, 2012. – 504 с.

6. Сериков В.В. Личностно-ориентированное образование / В.В. Сериков // Педагогика. – 1994. – № 5. – С. 11-16.
7. Burbules N. Postmodern Doubt and Philosophy of Education // Philosophy of Education 1995. Philosophy of Educational Society. Alven Neiman: Urbana 111. 1996.

Юлія Григорівна Кулімова,

кандидат педагогічних наук, асистент кафедри початкової освіти,
природничих і математичних дисциплін та методик їх викладання
Полтавського національного університету імені В.Г. Короленка

ПЕДАГОГІЧНА ІМІДЖОЛОГІЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

В сьогочасних умовах освітніх реформ та нестабільних соціально-політичних перетворень вітчизняна система початкової освіти покладає на вчителя особливу місію навчання вільних, самодостатніх, підприємливих, вдумливих та кмітливих учнів, здатних орієнтуватися у різноманітних життєвих ситуаціях. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває порівняно нова галузь педагогічних знань – педагогічна іміджологія, яка вивчає особливості формування професійної майстерності вчителя та його готовності до швидкого та ефективного вирішення фахових завдань. Так, об'єктивними умовами її актуалізації в сучасному суспільстві є: невивченість основних умов і закономірностей формування іміджу сучасного вчителя, а також використання при цьому засобів і методів [2, с. 59].

Розробкою теоретико-методологічних основ педагогічної іміджології у різні часи займалися широке коло науковців, зокрема: А. Адлер, А. Бодалев, А. Калюжний, К. Левін, К. Роджерс, З. Фрейд, В. Шепель та ін. У своїх дослідженнях вчені усіяко трактували термін «імідж»: зовнішній вигляд, образ, зовнішність людини; наочне уявлення про кого -то, що-небудь, що виникає в уяві, думках кого-небудь [3]; відображення в психіці людини у вигляді образу тих чи інших характеристик, або є сукупністю не лише матеріальних видимих характеристик об'єкта, а й ідеальних невидимих його характеристик [4, с. 89].

У педагогічній іміджології виокремлюють декілька можливих видів педагогічного іміджу, які дозволяють вчителю початкової школи усвідомити особливості формування його педагогічного іміджу відповідно до вибраного ракурсу аналізу його як особистості та професіонала:

1. *Особистісний імідж* – є поєднанням внутрішніх і зовнішніх факторів, які задають його складові (самоімідж і необхідний імідж) [3, с. 16].